

Цар Едіп

Софокл

Переклад Івана Франка

«Цар Едіп», дієві особи

Едіп, цар фіванський

Іокаста, його жінка

Креон, її брат

Тейрезій, сліпий віщун

Жрець Зевеса

Посланець з Корінфа

Старий пастух

Слуга

Хор старців фіванських

Діється перед королівською палатою в Фівах.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ПЕРША

*Насеред площі перед королівською палатою
вівтар. Довкола нього багато народу, старці,
молодіж і діти, з зеленими гілками, в тім числі
також жрець Зевеса. Едіп виходить з палати.*

Едіп

Старого Кадма плем'я молоде,

Чого ви, діти, вівтар сей обсіли,

Оливними гілками умаєні,

Немов на прощу? Куриться весь город
Димами жертв, гуде пеанів співом
І гомоном ридання. Тим-то я,
Не ждучи на посланців, щоб від них
Почути вість, виходжу сам до вас,
Я, многославний владар ваш Едіп.
Скажи мені, старенький, – бо тобі
Ялось за них держати річ, – що тута
Вас привело? Бажання чи турботи?
У всьому рад я вам допомогти,
Бо ж мусив би я бути хіба без серця,
Коли б таке умильнее благання
Не зрушило мого співчуття.

Жрець

Едіпе, зверхнику мого краю!
Всілякого віку народ ось тут
Обляг твій вівтар. Ті до смілих летів
Ще не оперились, а сих вже літ
Вага зігнула. Се жерці; я Зевсів.
А онде цвіт молодіжі добірний.
А прочий люд, гілками умаєний,

Заляг всю площу перед обома
Святинями: Афіни й Феба чесним
Пророцьким вогнищем. Бо город наш,
Сам бачиш, важко б'єсь у лютім вирі,
Не може виринути головою
З бурхаючих потопів – з пащі смерті.
Посуха нищить у земному лоні
Все, що посієм, в зароді самім;
Худоба наша гине, навіть діти
Невроджені у лоні матерів!
Та й найлютіший ворог, бог зарази,
Огнений, пагубний, гуля по місті,
Дім Кадма робить пустою глухою
І темний Ад наповнює риданням.
Тому ж ми, пане, облягли твій вівтар,
Я й діти ті, вважаючи тебе
Хоч і богам не рівним, та все ж вищим,
Ніж прочий люд, задля твоїх чудесних
Пригод, в котрих боги тебе вели.
Бо ж ти, заледве в город цей прибувши,
Нас увільнив від датків тій страшливій

Співачці – Сфінкс, і то без наших рад,
Без вказівок. Лиш при богів підмозі
(Так люд говорить, і я вірю свято)
Приніс ти нам рятунок. І тепер,
Могучий владарю Едіпе, весь
Сей люд, що вівтар твій обляг, благає
Тебе: шукай відради сьому лиху!
Чень, божий вирок або людська рада
Тебе освітить. Таж мужів бувалих
Розсудне слово все добро і вдачу
Приносить. Ну ж, добродію наш щирій!
Рятуй сей город! Радь нам запопадно!
Тепер ще край увесь тя величає,
Як захист свій, за те, що ти колись
Йому в пригоді став. Та не було би
Ніколи слави твому пануванню,
Якби оп'ять ти дав пропасти тим,
Котрих колись підніс. Ні, царю наш!
Постав оп'ять нас на міцному ґрунті!
Щасливим віщуванням ти колись
Спас сю країну; покажись і нині

Спасителем її! Коли бажаєш
Будь владарем держави, так як ним
Єси, то будь же владарем народу
Веселого, не владарем пустині!
Бо що варт корабель, що варта кріпость.
Коли жива осада в них погине?

Едіп

Нещасні діти! Не з новим благанням
Прийшли ви! Знаю добре ваше горе.
Ох, знаю: всі ви хорі. Та хоч як
Ви хорі, але так, як я, напевно,
Ніхто з вас не хорує. Бо хоч як
Ви терпите, то кождий з вас терпить
Лиш сам за себе, ні за кого більше.
Моя ж душа терпить за весь сей город,
За себе і за вас. Ридання ваші
Не будять мя, мов сонного зі сну;
Чимало сліз, повірте, вже пролив я,
І не одних турбот я манівцями
Блукав, шукаючи рятунку стежки.
Оце недавно шурина свого

Креона Менекенка я послав
В піфійську домівку Аполлона,
Щоб розпитать, як нам спасати город,
Якою радою чи, може, ділом?
І от, злічивши час його мандрівки,
Турбуюсь я, де досі він бариться,
Бо довше щось нема його, ніж треба
І ніж би слід. Та як прийде, то звіть
Мене лихим, коли не виповню
Сумлінно все, що бог мені накаже.
Під час останніх слів кілька людей потиху
сказали щось жерцеві.

Жрець

Прекрасно в'яжуться твої слова
З тим, що отсі мужі мені сказали:
Креон надходить.

Едіп

Боже Аполлоне!
Хай вість, котру несе він, буде нам
Така весела й радісна, як тая
Утіха, що блищить йому з очей!

Жрець

Так, радість, певно, він несе, недаром

На голові його вінок лавровий

Ще й з ягодами.

Едіп

Зараз будем знати

Вже близько він, почує голос мій.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ДРУГА

Ті самі, Креон.

Едіп

О, княже Менекенку, брате любий,

Скажи, який від бога вирок нам

Несеш?

Креон

Щасливий! І тяжку пригоду

Зову я щастям, сли лишень щасливо

Скінчиться.

Едіп

Але що ж нам каже бог?

Ні певності, ні прочуття тривоги

Твої слова в мні досі не збудили.

Кreon

Ти хочеш се почути при тій громаді?

То добре, я скажу. А ні, то в дім

Ходім оба.

Едіп

Ні-ні, кажи при всіх!

Таж горе їх болить мя більше, ніж власне.

Кreon

Гаразд, так слухайте ж, що бог віщує!

Виразним словом Феб-господь нам каже

Прогнати ганьбу краю, що живе

Посеред нас, і не держать у себе

Гріха тяжкого.

Едіп

Як же край очистить?

Що се за гріх?

Кreon

Очистить так: або

Прогнати, або забити убійцю;

Се кров убитого наш город нищить.

Едіп

Се ж про якого вбитого Феб мовить?

Кreon

О царю, був колись царем у нас

Лайос, заким ще ти у сьому місті

Одержав власть.

Едіп

Я чути чув про се,

Та не видав його.

Кreon

За смерть його

Жадає ясний вирок Аполлона

Тяжкої помсти, хто б там не були

Його убійці.

Едіп

Але хто ж вони?

Де нам доглянуть оком темний слід

Затертої, забутої провини?

Кreon

В сім краї, мовив Феб. Хто запопадно

Шукає, той найде; хто ж не вважає,

Той і не бачить.

Едіп

Чи в палаті своїй

Лайос убитий, чи на чистім полі?

Чи, може, де в чужині?

Кreon

Вибравсь він

Питати бога – так казав, і з того

Часу вже не вертався більш додому.

Едіп

І ні один слуга, ані товариш

Не був із ним, не бачив, як се сталося,

Щоб міг нас навести на слід злочинців?

Кreon

Всіх вбито, крім одного, сей утік

Заляканий, і лиш одно напевно

Сказати вміє.

Едіп

Що одно? Не раз

Одно до многого покаже стежку,

Бо дасть до дальших дослідів притоку.

Кreon

Розбійники його напали – мовить, –

І не від рук одного чоловіка

Погиб він, ні, з рук многих.

Едіп

Чи ж посміли б

Розбійники пірватись на се діло,

Якби хтось відси золотом на те

Їх не найняв?

Кreon

Та так воно й здавалось,

Та се тяжкий був час, то й не піднявсь

Ніхто помстить Лайосову загибель.

Едіп

Яке ж се лихоліття не дало

Вам дослідити, хто злодійським ділом

Зганьбив ваш трон?

Кreon

Се загадочна Сфінкс

Нас змусила покинуть слід неясний

І про найближче дбать.

Едіп

Так я ж тепер
Се все від первопочину розкрию!
Бо справедливо Аполлон і ти
Звернули взір наш на того мерця;
Тож довг мій нині з вами дружно стати,
За бога метатись і за краю горе.
Я не для другів чиню се далеких,
А сам для себе погань сю зітру.
Бо хто тамтого вбив, той швидко може
И мене вбить тою самою рукою.
Тож, за тамтого мстячись, я собі
Допомагаю. Швидко ж, діти, встаньте!
Беріть отсі благальні галузки!
Най аж тоді збересь тут Кадма люд,
Як я все вчиню. Божа воля буде,
Чи вийдемо щасливі, чи пропадем.
Креон відходить.

Жрець

Вставаймо, діти! Те, чого ми тут
Прийшли, обіцяно нам урочисто.
А Феб, що нам прислав сю ворожбу,

Най буде лікар наш і порятівник!

Народ і жерці відходять

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ТРЕТЯ

Хор входить на сцену; Едіп у глибині сцени.

Хор

О Зевса милозвучна мово,

Що з позолочених хором

Піфона в Фіви принеслася,

Скажи, що ти віщуєш нам?

Холоне серце, дрож тривоги

Мене проймає. О Пеане,

Делійський лікарю святий!

Перед тобою, тремтячи,

Я жду, що зараз ще мені,

Чи по якимсь часі, відслониш.

Скажи мені, богине Фамо,

Дитя надії золотої!

Тебе зву першу, Зевса доню,

Безсмертная Афінно, й враз

Опікунку землі сієї

Твою сестрицю Артемідю,

Що на блискучому престолі
На ринку круглому сидить;
Прошу й тебе, далекострільний Фебе!
Явись ти, трійце, що від смерті
Людей борониш! Таж колись,
Як тучі пагубні неслись
На город наш, ви відвернули
Пожар заглади добротливо.
Прийдіть, прийдіте ж і тепер!
О леле! Болі незлічими
Насіли нас! Весь люд хорує,
І нікому допомагати,
І нікому відважно стати.
Щоб нас від лиха боронить.
Бо ні земля не родить плоду,
Ані жінкам в часі породу
Ніхто не може ради дати,
І в муках біднії конають.
І наче птахи бистрокрилі,
Бистріш, ніж огняні язики,
Летять їх душі к берегам

Західним, де вечірній бог царює.
Без ліку в місті гине люд.
Дрібнії діти на землі
Лежать, померші без призору,
А матері й жінки-старушки
На ступнях вівтарів лежать
І зойком, криком з всіх сторін
Несеться до богів благання,
Несесь пеан отой жалібний,
Неначе бурі рев важкий.
О золота Зевеса доню,
Пошли ж нам усміх свій сердечний,
Свою святую благодать!
Благаю й Ареса страшного.
Що нині без спижевих збруй,
А в огнянім плащі на мене
Посеред зойку-крику йде –
Нехай іде від мене, хоч
В велике ложе Амфітрити,
Хоч у відлюдні дебрі там
Вокруг Фракійської затоки,

Бо ж в ясний день він забирає
Те, що ніч темна не взяла.
О Зевсе-батьку, ти, що мечёш
Огністі стріли непохибні,
Ти громом своїм вбий його!
Лікійський пастирю, і ти
Напни тетиву золотую,
Свої могутчі стріли шли!
Нехай заблиснуть нам огністі
І Артеміди похідні,
З котрими по Лікійських горах
Вона полює! І тебе.
Золотовінчаний, взиваю,
Патроне світлий сього краю,
Наш Бакху-винозоре, друже
Менад крикливих! О, прийди
При блиску похіднів північних
І бога лютого всмири,
Що у других богів презічних
Не має честі, ні пошани.

Едіп

(наближається)

Ви молитесь? Сповниться вам усе,
Пропаде лихо, пільга вам настане,
Коли моїх послухаєте слів,
Як з лихом тим боротись. Я говорю,
Як несвідущий в ділі тім кривавім
І в вісті жадній; без других поради
Тут не зайдеш далеко. А що я
Пізніше став жильцем отсього міста,
То й ось що всім кадмейцям заявляю:
Хто з вас би відав, з чиїх рук погиб
Лай Лабдакенко, того зву, нехай
Усе по щирості мені розкаже.
Най не боїться сам свідчить на себе,
Бо не буде йому нічого злого,
Лиш най здоров покине край отсей.
А як хто зна про іншого в сім краї,
Що се зробив, най не мовчить; я сам
Йому заплату дам і ще й подяку.
Та сли мовчатиме, сли котрий,
З страху за друга чи то й сам за себе,

Зневажить розказ мій, то знайте, що
Такому буде: хто б він там не був,
Не смій ніхто в тім краї, де моя
Держава й власть, його прийняти в хату,
Ані сказати до нього слово, ані
З ним враз богам молитися й жертви діять,
Ні з ним купатись! Всі його повинні
Від дому гнати, як причину сеї
Зарази, бо що так воно, се ясно
Нам стало днесь з Піфійської віщби.
Так чинячи, поборником я чинюсь
І бога і небіжчика царя.
Самого ж вбійцю проклинаю, чи він
Се тайно сам зробив, чи багато їх,
Щоб в горі й ганьбі весь їх вік минув!
І якби свідомо його я в домі
Між своїми держав, то най упаде
Й на мене те ж, що вирік я, прокляття!
А вам наказую все те зробити
Не так для мене, як для бога, як
Для краю, що без плоду, без богів

Ось пропада. А хоч би й бог нам був
Не наказав сього, то вам не слід би
Лишать без помсти смерть такого мужа,
Так доброго царя. Найдіть злочинцю!
Тепер, коли тут я цар, маю власть
Ту, що колись тамтой мав, наслідив
По нім і ложе й жінку, мої діти
Були б його дітей братьми й сестрами,
Коли б йому дітей судила доля
(Та вдарила судьба його у тім'я!), –
Тепер за нього я, немов за батька,
Впімнусь і, що лиш можна, все порушу,
Щоби дістать до рук убійцю Лайя,
Що син був Лабдака, внук Полідора,
Кров Кадма і Агенора старого.
А хто не вчинить так, як я казав,
Тому – молюсь богам – нехай земля
Не дасть ні зерна, жінка най не вродить
Дітей! Він сам най згине від отсеї
Зарази або й гіршою ще смертю!
А вам і прочим всім кадмейцям, що

На сєє згідні, най могуча Діке

На поміч буде й другі всі боги!

Хор

О пане, твій тямуючи проклін,

Ось що скажу: не я його убив,

Ані вказать не вмію вбійці. Феб,

Що нам прислав сей вирок, мусив би

Вказать і того, хто зробив се діло.

Едіп

Се правда. Та хто ж може змусить бога

Сказати те, чого сказать не хоче?

Хор

Ще друге б я сказав, що я міркую.

Едіп

Хоч би ще й третє, не вагуйся мовить.

Хор

Міркую, пане, що цареві Фебу

Всевидінням найближчий є Тейрезій.

його спитавши, можна би найліпше

Про се дізнатись.

Едіп

Я й про се подумав

І вже зробив се. Як лиш вість приніс

Креон, я двох послів післав по нього;

Дивуюсь лиш, що ще їх тут нема.

Хор

А прочі вісті, знать, пусті, замерклі.

Едіп

Які се вісті? Важне кожне слово.

Хор

Мовляв, якісь його прохожі вбили.

Едіп

І я се чув, та де ж візьмеш ти свідків?

Хор

Ну, сли лиш крихта в нім страху лишилась,

То як лиш вчує твій проклін – не встоїть.

Едіп

Хто діла не боявсь, той не злякаєсь слів.

Хор

Та є такий, що вислідить його.

Ось божого вже віщуна ведуть!

Се одинокий чоловік, в котрім

Живе ще правда!

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ЧЕТВЕРТА

Тейрезій, сліпий старець, з поводитарем, входить.

Едіп

О Тейрезій, ти,

Що знаєш все на небі й на землі,

Що можна й що не мож сказати словами!

Хоч невидючий ти, та знаєш добре,

Яка наш город мучить біль і люта,

В тобі одним, о княже, вся опора,

Рятунок весь. Бо Феб (коли ще сього

Не чув ти від посланців) отакий

Прислав нам вирок на посольство наше:

Тоді лишень мине нас ця хвороба,

Коли убійців Лайя винайдем

І поб'ємо чи проженем із краю.

Тож не відмов нам і, чи з лету птахів,

Чи з інших там віщувань річ сю знаєш,

Рятуй себе, і город, і мене,

Рятуй усіх від скверни вбивства того!

На тебе здаємось. Бо ж помагають,
Де тра й де можеш – се найкращий труд.

Тейрезій

Ой, як же важко мудрим бути, коли
Нема за мудрість вдяки! Добре я
Се знав, та й ось забув. А то б сюди
Я не прийшов.

Едіп

Се що? Чому такий
Знесмілений приходиш?

Тейрезій

Відпусти мя
Додому! Легше ти свою судьбу,
А я свою зноситимем, коли
Мене послухаєш.

Едіп

Несправедливо
Й недружно місту, що тя згодувало,
Сказав ти, відмовляючи віщби.

Тейрезій

Не дуже, бачу, і тобі твоя

Говірка на добро виходить, тож

Щоб і собі такого ж-не зазнати...

Едіп

О пробі! Сли се знаєш, на колінах

Всі просим тя, не відвертайсь від нас!

Тейрезій

Ви всі безумні. Я не хочу слова

Сказать, щоб горя не завдать тобі.

Едіп

Що-що? Ти знаєш і не скажеш? Хочеш

Нас зрадить, погубити город весь?

Тейрезій

Не хочу болю завдавать собі,

Ані тобі. Дарма благать! Ніколи

Не виявлю сього.

Едіп

О злюко злюща –

Бо й камінну б розлютив ти натуру –

Невже не скажеш нам? Невже все так

Незрушений останеш, неприхильний?

Тейрезій

Мій упір лютить тя, а на свій власний
Ти мов сліпий, лишень мене ганьбиш.

Едіп

Хто ж не розлютився б, таке почувши,
Як ти зневажуєш свій рідний город?

Тейрезій

Прийде воно й само, хоч я тепер
Се мовчанкою вкрию.

Едіп

А як має
Прийти, то чи ж не слід тобі сказати?

Тейрезій

Нічого більше не скажу. А ти
Як хочеш, так лютуй собі і злись.

Едіп

І не скриватиму тепер у моїм
Гніві ніщо, чого доміркувавсь.
Так знай же, що, по моїй думці, ти
Се діло видумав і виконав,
Хоч і не власними руками! Сли б
Не був випадком ти сліпий, то я б

Сказав, що ти є садинокий справець
Отсього вбійства.

Тейрезій

Чи напавду? Слухай:

Останься ти при тім проклятті, що
Проголосив недавно, і віднині
Ні в мене, ні в отсих тут не розпитуй!
Бо справець слабості й чуми в сім краї –
Ти сам.

Едіп

Безвстидно так ти ригнуть смів
Сим словом? І гадаєш, що втечеш
Від кари?

Тейрезій

Я вже втік. Мене хоронить
Могуча сила правди.

Едіп

Відки ж ти
Її набравсь? Ачень, не з ворожби.

Тейрезій

Від тебе. Мимоволі ти мене

Припер до сього слова.

Едіп

До якого?

Скажи ще раз, най ліпше зрозумію.

Тейрезій

Хіба вперед не зрозумів? Чого

Ще більше хочеш?

Едіп

Щось було неясне

В твоїх словах. Скажи ще раз!

Тейрезій

Так слухай:

Ти сам є той убійця, за котрим

Шукаєш.

Едіп

Не на радість ти собі

Вже другий раз ображуєш мене.

Тейрезій

Чи ж маю більше ще казати, щоб ти

Ще дужче зливсь?

Едіп

Що хочеш, говори!

Се буде все балакання пустеє.

Тейрезій

Так я й кажу, що ув огиднім зв'язку

Живеш ти з наймилішими і сам

Не бачиш свого зла.

Едіп

Чи все ти так

Безжурно думаєш таке балакать?

Тейрезій

Як довго правда силу має в світі.

Едіп

Є сила в правді, та не в тобі! Ти

Її не маєш, ти сліпий на очі,

На вуха і на розум.

Тейрезій

Ти, нещасний,

Ганьбиш у мене те, що в тебе швидко

В самого весь ганьбитиме народ.

Едіп

Укритий пітьмою, не можеш ти

Пошкодить ні мені, ані нікому,

Хто світло бачить.

Тейрезій

О, не з моїх рук

Тобі судила доля впасти, йде

Сам Аполлон, що се вчинити має.

Едіп

Чи сам ти уложив се, чи Креон?

Тейрезій

Ой, не Креон упадком твоїм буде,

А лиш ти сам!

Едіп

О скарби, власте, штуко,

Понад всі штуки вища в сім житті,

Так повнім зради, як же то на вас

Чатує заздрість. Задля тої власті,

Котру вручив мені сей город даром,

Не з просьби, – вірний друг мій з початку,

Креон на мене тайком засідаєсь,

Мене прогнать бажає, підсилає

Сього чарівника та інтригана,

Підступного кудесника, що тільки
В лихварстві добре бачить, та сліпий
У своїй штуці. Ну, скажи-бо, де
Твоя премудра ворожба явилась?
Чому, коли була тут та співачка
Собача, ти рятуючого слова
Міщанам не сказав? А загадку
Не перший-ліпший розгадати міг,
На те віщба була б здалась. Ба ти
Не мав її ні з лету птахів, видко,
Ні від богів. Аж я прийшов, Едіп
Малосвідущий, повалив її
Лиш дотепом, не птахами навчений.
А ти тепер мене прогнати б рад,
Бо думаєш, що при Креоні будеш
Стоять найближче трону. Та, мабуть,
Слізьми проплачеш ти і твій товариш
Сі замисли! Коли б не був ти старець,
То гірко б потерпів за се зухвальство.

Хор

А нам здаєсь, розміркувавши добре,

Що і його слова, й твої, Едіпе,
Гнів витиснув. Та не туди б змагати,
Лиш як найліпше божий суд розчовпать.

Тейрезій

Хоч цар ти, та, чень, рівне право є
Тобі так само відповісти; маю
Те право й я. Бо ж я не твій слуга,
Лиш Фебів, і Креона не наняв я
Собі в заступники. А що зганьбив
Ти сліпоту мою, так знай же ось що:
Хоч ти й видющий, а не бачиш ями,
В якій єси, ні де живеш, ні з ким.
Бо чи ти знаєш, чий ти? Сам о тім
Не знаючи, ти ворог своїм рідним,
Тим, під землею, й тим, що на землі.
Все наближаєсь невдержимим ходом
Батьківське й материнськеє прокляття,
Що вдарить тя подвійно й прожене
Із сього краю. Як тепер ти бачиш
День, так тоді лиш бачитимеш тьму.
Немає берега, ні Кіферону гір,

Котрі би швидко не лунали твоїм
Риданням, як пізнаєш, що подружжя,
В котре вплинув ти на вітрилах щастя,
Було для тебе пристанню недолі.
І іншого ще много лиха ти
Не бачиш, що тобі і твоїм дітям
Враз грозить. Ну-ко, лихослов за те
Креона й мій язик! Та знай: немає
На світі чоловіка, щоб страшнішу
Загибель мав, як та, що жде тебе.

Едіп

Га, маю слухать довш його зухвальства?
Не щезнеш ти? Не підеш швидко геть,
Плечима к сьому дому обернувшись?

Тейрезій

Я б і не був прийшов, якби мя ти
Не був зазвав.

Едіп

Звучи тебе сюди,
Не знав я, що почнеш плести дурниці.

Тейрезій

Так я тобі таким дурним здаюся?

А твоїм родичам здавався мудрим.

Едіп

Яким? Стій! Хто ж, по-твоєму, мій родич?

Тейрезій

Сей день тебе і вродить і погубить.

Едіп

Що знов за темні загадки говориш?

Тейрезій

А ти хіба не найліпший розгадчик?

Едіп

Кпиш з мене там, де я вказавсь великим.

Тейрезій

А власне щастя те тебе згубило.

Едіп

Що з того, город сей я таки спас.

Тейрезій

Піду вже. Хлопчику, веди мене!

Едіп

Веди, веди! Приніс ти нам лиш колот

Та зваду, – легше стане, як підеш.

Тейрезій

Піду, та ще скажу того, за чим

Я тут прийшов, – твій вид мя не злякає,

Бо месть твоя мене вже не досягне.

Так слухай же: той муж, котрого ти

Шукаєш здавна та витрублюєш

Про вбійство Лайя грізно, він є тут.

Вважаєсь за прихожого, та скоро

Тут вродженим покажеться, фіванцем.

Та не порадуєсь тим щастям, ні,

З видющого сліпець, із багача

Жебрак, піде він у чужую землю,

Нащупуючи ліскою дорогу.

Він власним дітям враз явиться братом

І батьком, власній матері і сином

І мужем, батьків співжених і вбійця.

Тепер же йди домів і се роздумай!

А як мені брехню докажеш, в той час

Кажи, що глупство вся віщба моя.

Тейрезій відходить з поводитарем, Едіп у палату.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА П'ЯТА

Хор

Хто се, на кого пророцька

Ся дельфійська скала

Невимовне, дивовижне

Вбійство теє завдала?

О, нехай же якнайшвидше

На вітроногих скакунах

Він біжить від нас у безвість!

Бо в грізних уже огнях,

В зброї блискавок на нього

Наступає Дія син,

А також страшнії кери,

Що крок в крок підуть за ним.

Блисла нам оце недавно

Із сніжних Парнасу стін

Вість: шукать усюди вбійці,

Де, дводушник, криєсь він?

Певно, мов бугай, блукає

В диких скалах і лісах

Та печерах, сам-самотній,

Все в бігу, все на ногах.
Нам насланий з преісподні,
Хоче вироку уйти;
Та докіль живе він, мусить
В собі все його нести.
А страшні, страшенні речі
Сей віщун нам проказав!
Чи їм вірить, чи не вірить –
Ще на певнім я не став.
Раз надія, то знов сумнів
Запирає річ мою.
Бо ж ні здавна, ні тепер я
Не чував, щоб на сім'ю
Лабдакідів син Поліба
Злії замисли носив.
Так з якої б речі люту
Лабдакіда смерть я мстив
На Едіпі, не добувши
Певних доказів яких?
Зевс, Аполлон певне знають
Геть всі скритки діл людських;

Та чи знає ліпш від мене
Все те земний ворожбит?
В світі мудрість є на мудрість,
А хто дужчий – побідить.
Ні, ніколи на Едіпа
Я не кину сю вину,
Поки ясне, певне слово
Не розсіє тьму страшну.
Адже ж як та Сфінкс крилата
На наш город надійшла,
Він явивсь нам мудрим другом.
Вирятував нас від зла;
Тож винить його в злочинстві –
Безсердечність би була.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ШОСТА

Кreon. Хор.

Кreon

Міщани, чую, що наш цар Едіп
Тяжкі на мене звалює провини!
Я не втерпів, являюсь тут. Бо сли
В теперішнім нещасті він міркує,

Що в слові або в ділі через мене
Якусь поносить шкоду, то я й жить
Не хочу довше, ганьбою окритий,
Бо ж немала для мене шкода йде
З такого слова, ні, безмірна шкода.
Сли злим окликне мя весь город, ви
І всі приятелі.

Хор

Е, ганьба та
Не з розмислом, чень, вирвалась йому,
Лиш з гніву вибухла.

Кreon

Так як же се
Тут виявилось, що віщун збрехав
Через мою підмову?

Хор

Цар так мовив,
А на якій підставі, я не знаю.

Кreon

І чи так з смілим видом, з чистим серцем
На мене кинув сю неславу він?

Хор

Не знаю. Царських діл судить не мислю.

Та ось і сам з палати він виходить.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА СЬОМА

Ti sami i Edip.

Едіп

Га! Ось ти тут! Як смів ти тут явитись?

Чи так безвстидний вид твій, що приходиш

В мої пороги, ти, убійця явний

Покійного царя й моєї власті

Відкритий рабівник? Скажи, їй-богу,

Чи ти, задумуючи се, вважав

Мене безумним, чи таким вже трусом?

Чи думав ти, що коромол твоїх

Не визнаю, а дізнавшись, плазом пущу?

Та й чи ж не глупий є твій план – сягати

Без грошей, без прихильників по трон,

Котрий лиш грішми, людом здобуваєсь?

Кreon

Чи знаєш що? На те, що ти сказав,

Послухай відповідь, а визнавши все, суди.

Едіп

Ти на слова мистець, я ж злий слухач,

Відкривши, що ти лютий ворог мій.

Кreon

Про се якраз мя вислухай вперед.

Едіп

Про се якраз мовчи, сли маєш честь.

Кreon

Сли мислиш, що упертість та безумна

Є дуже добра річ, то грубо блудиш.

Едіп

Сли мислиш, що злий замисл против рідних

Минесь тобі безкарно, тяжко блудиш.

Кreon

З тим словом згоджуюсь, та лиш скажи,

Яку зневагу ти зазнав від мене?

Едіп

Чи радив, чи не радив ти мені

Послать за тим славутним віщуном?

Кreon

На раді тій я стою ще й тепер.

Едіп

А як давно то тому, як Лайос...

Кreon

Ну, що вчинив? Кажи, про що йде річ?

Едіп

Безслідно щез від вбійчої руки?

Кreon

Багато вже часу з тих пір минуло.

Едіп

А сей віщун уже й тоді ворожив?

Кreon

Так мудро й в честі був такий, як нині.

Едіп

А чи про мене згадував тоді?

Кreon

При мні сього ніколи не чинив.

Едіп

А за помершим не слідили ви?

Кreon

Ще й як слідили, та ніщо не знали.

Едіп

Чом сей мудрець про се вам не сказав?

Кreon

Не знаю, а не знаючи, мовчу.

Едіп

А се, чень, знаєш добре й скажеш нам?

Кreon

Ну, що? Сли знаю, певно, не втаю.

Едіп

Чому, сли не з тобою в змові, він

Убійство Лайя звалює на мене?

Кreon

Чи чинить се – ти знаєш сам. Тепер же

Позволь мені питать, як ти питав.

Едіп

Питай. На вбійстві, чень, мене не зловиш.

Кreon

Скажи, сестру мою за жінку маєш?

Едіп

Сього не заперечу, .звісна річ.

Кreon

Пануєш спільно з нею – чи не так?

Едіп

Все, що захоче, я сповнити рад.

Кreon

А третій я чи ж вам не є рівня?

Едіп

Отож-то тут злим другом ти вказавсь.

Кreon

Якраз ні! Поміркуй лиш враз зо мною!

Поперед усього ось що: чи волів би

Хто-небудь панувать в страсі, чи спати

Спокійно а ту саму мати власть?

Отим-то анї я, ні жаден інший.

Що має глузди, не забагне радше

Сам будь царем, ніж мати царську власть.

Днесь із-за тебе все без страху маю,

А сам пануючи, я б мусив много

Чинить такого, чому й сам не рад.

Чи ж царський титул може быть миліший

Від сеї власті й сили без турботи?

Ще ж я не божевільний, щоб бажав

Не того, що враз гарне і корисне.

Днесь кожний мя вітає, віддає
Поклін мені; кому до тебе діло,
Той удаєсь до мене, бо всі знають,
Що що я обіцяю, ти сповниш.
І як же ж міг би я сього позбутись,
Щоби тамте ловить? Така дурниця
Не виляжесь в розумній голові.
Ні! Ні я сам сю думку не кохаю,
Ні зваживсь би на те з ким другим в спілці.
А хочеш проби – сам іди в Піфону
І звідай, чи я вірно сю віщбу
Тобі подав. А як мене спіймаєш
На спільнім заговорі з віщуном,
То вбий мене не своїм власним судом,
А своїм з моїм враз! Та не оскаржуй
Мене за темні здогади якісь!
Бо ж не по правді прозивать задармо
Лихого добрим, доброго лихим.
Хто друга щирого збуваєсь, той
Все одно що життя б збувавсь, котре
Над все кохає. Та з часом ти ясно

Пізнаєш се, бо тільки час покаже,
Хто йшов по правді: злого ж чоловіка
В одному дні наскрізь пізнати можеш.

Хор

Він добре мовить, царю! Стережись
Упадку! Хто на все рішаєсь швидко,
Той швидко впаде.

Едіп

А як коромольник
Швидкий на мене тайком настає,
То швидко й я оборонятись мушу.
Бо як спокійно ждатиму, він зробить
Своє, і я нічого вже не вдію.

Кreon

Що ж думаєш? Прогнать мене із краю?

Едіп

Ні! Згинуть мусиш, не втекти мені.

Кreon

Скажи вперед, за що твій гнів на мене?

Едіп

Ще мало я сказав? Ти ще не віриш?

Кreon

Ти без ума, здаєсь!

Едіп

Не бійсь, для себе

Я при умі!

Кreon

Будь при умі й для мене.

Едіп

Ти зраду здумав!

Кreon

А як се неправда?

Едіп

То все одно, ти мусиш слухать.

Кreon

Ні!

Злих владників не слухаю!

Едіп

Міщани!

Чи чуєте?

Кreon

Не бійся, чують все,

Не тільки те, що ти один говориш.

Хор

Спокій, панове! Ось в сам час із дому

Йокаста йде. Враз з нею сварку сю

Залагодить, що вибухла між вами.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ВОСЬМА

Ті самі і Йокаста.

Йокаста

Чого, нещасні, нерозважно сварку

Ви підняли? Не встидно вам в такім

Нешасті всього краю ще й самим

Собі злорічить? В дім іди, Едіпе!

І ти, Креоне, йди домів! Не слід

Ятрить з болячки величезну рану.

Креон

Сестрице, муж твій ось, Едіп, задумав

Мене згубить. Один лиш вибір маю:

Втікати з краю або смертю згинуть.

Едіп

Так, жінко! Власне, я відкрив, що він

Зрадливо важить на моє життя.

Кreon

Та най я в нужді, всіми клятий згину,

Сли щось таке я вдіяв, як ти говориш!

Йокаста

Едіпе, бійся бога, вір йому!

Зжахнись його присяги на богів,

Зважай на мене й на людей отсих!

Хор

Послухай, царю! Змилуйся, благаю,

Розумно зваж се діло!

Едіп

Що ж мені,

По-твоєму, робить?

Хор

Не зневажай

Його! Безумним не бував він досі

Та й забожився клятвою страшною.

Едіп

Та чи роздумав ти, чого жадаєш?

Хор

Роздумав.

Едіп

Ну, скажи, що ти роздумав?

Хор

Не звалюй ганьби і вини з неясних

Підозрінь на князя, що так закликався!

Едіп

Так знай же, що, жадаючи сього,

Жадаєш, щоб я згиб чи втік із краю.

Хор

Ні, на Гелія клянусь,

Першого з богів Олімпу!

Най боги мене забудуть,

Най всі друзі мя покинуть.

Най пропаду в горі я,

Сли се думка є моя!

Та нещастя сього краю

Скорбну душу рвуть мені.

Ви ж ще до старого горя

Се новеє додали.

Едіп

Так най же йде, хоч би мені з-за того

Прийшлося і згинуть або з сього краю

Тікати. Твоє, а не його благання

Порушило мене. Де б він не був,

Моя ненависть буде все при ньому.

Кreon

В гніві, як бачу, ти на се склонився,

Та гнів пройде – і каяття настане.

Такі натури справедливо є

Самі для себе найлютіша мука.

Едіп

Ти ще не даш мені спокою? Ти ще тут?

Кreon

Іду вже, тяжко скривджений тобою,

Та для отсих усе той сам, що був.

Відходить.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ДЕВ'ЯТА

Хор, Йокаста, Едіп довго стоїть, понуривши голову в задумі.

Хор

Провадь, о пані, в дім його – чи бачиш?

Йокаста

Та що тут сталося?

Хор

Темний привід дав

Товчок до сварки, сварка до зневаги.

Йокаста

І чи оба зневажились взаємно?

Хор

Авжеж!

Йокаста

Про що ж зайшла та сварка?

Хор

Годі!

Досить вже тих нещасть для сього краю!

Лишім сю сварку, скоро раз затихла!

Едіп

(прокидаючись із задуми)

Чи бачиш, щирій ти горожанине.

Що ти зробив? Моя душа ослабла,

Вся сила духу наче отупіла!

Хор

Пане, вже не раз я клявся,

Тут ще раз тобі клянусь!
Дурень був би я, безглуздий,
Сли б від тебе відвертався!
Ти, що край мій наймиліший,
Ген-то битий лютим горем,
В тиху пристань навернув,
Накермує його й сьогодні
На щасливий прямий шлях!

Йокаста

Та пробі, царю! Розкажи й мені,
За що сей гнів твою збентежив душу?

Едіп

Скажу – тебе шаную більш, як сих, –
Яку Креон скував на мене зраду!

Йокаста

Та чи так певна вже його провина?

Едіп

Голосить, що се я Лайоса вбійця.

Йокаста

Чи сам від себе, чи від других взнав?

Едіп

Сю злюку віщуна тут підіслав,
А сам чинивсь, немов ніщо й не знає.

Йокаста

Чи так? Ну, викинь все се з голови!
Мене спитай і взнай: нема на світі
Смертельної істоти, що б могла
Будуще віщувати. Ось тобі
На се короткий доказ! Бач, була
Колись віщба Лайосу – не скажу,
Щоб від самого Феба, та від слуг його,
Що суджено йому прийняти смерть
Від власного його й мого сина.
А прецінь, чутка йде, його убили
Чужі розбійники на роздорожжі,
Де три дороги сходяться. А сина,
По трьох днях з роду, він велів слугі,
Ніжки йому в суглобах підв'язавши,
Покинуть на відлюдній десь горі.
Як бачиш, Феб тут не сповнив того,
Щоб сей став батька вбійцею, ні щоб
Лайос від сина згиб, як сам лякався.

А прецінь віщуни се віщували!

І ти не дбай про них! Що бог захоче

Відкрить, се легко сам нам виявить.

Едіп

Се що ти, жінко?.. Слухаю тебе,

І враз якась облуда дух займає,

Якась тривога грудь мою стискає!

Йокаста

Яка жура тебе отак пошибла?

Едіп

Отсе сказала ти, що згиб Лайос

На роздорожжі, де три шляхи входять.

Йокаста

Такий був слух, і досі так говорять.

Едіп

І де, в якому краї гріх сей стався?

Йокаста

Край звесь Фокіда; шлях там розбігаєсь

Один до Дельф, а другий в Давлію.

Едіп

А скільки вже часу сьому минуло?

Йокаста

Не довго перед тим, як ти в сей край

Прибув на царство, вість прибїгла в город.

Едіп

О боже, що зробить зо мною хочеш?

Йокаста

Едіпе, чом так се береш до серця?

Едіп

Зажди ще! А який на зріст був князь,

В яких літах?

Йокаста

Волосся чорне мав,

Що злегка ще сивіти починало,

Постава й вид от-от на тебе схожі.

Едіп

Ой, лишенько! Здається, сам на себе

Страшне прокляття кинув я отсе

Без відома!

Йокаста

Що говориш, царю? й глянуть

Не всмілююсь на тебе.

Едіп

Страх мене

Пройма, чи той віщун не мовив правду.

Та виясниш мені сю річ, коли

Одно ще скажеш.

Йокаста

Хоч боюсь і я,

Та що лиш знаю, все сказати готова.

Едіп

Як вибрався Лайос в дорогу? Певно,

Як цар, воєнну сильну мав дружину?

Йокаста

Всього їх п'ять було, один викличник

Між ними; цар лиш сам на возі їхав.

Едіп

Ой-ой! Аж надто ясно вже стає!

Та хто приніс вам вісті сі, дружино?

Йокаста

Слуга, що, спасшись сам, один вернув.

Едіп

Чи, може, й досі ще живе він дома?

Йокаста

Та ні! Як повернув сюди й побачив,
Що ти на царстві, а Лайос погиб,
Припав мені до рук і випросивсь
Послать його на поле стадо пасти,
Щоб геть ішов, не бачив сього міста.
Я й вислала його; мені здавалось,
Що вірний сей слуга варт навіть ласки
Геть більшої, ніж те, про що просив.

Едіп

А можна тут оп'ять його спровадить?

Йокаста

Чому ж ні? Та пощо він тут потрібний?

Едіп

Здаєсь, замного вже я чув, дружино,
Що змушує мене його побачить.

Йокаста

Що ж, він прийде. Та, чень, і я, о пане,
Почути гідна, що тебе так мучить.

Едіп

Нічого не втаю перед тобою,

Коли таке мені вже грозить горе,
Бо і кому ж би ліпшому від тебе
Я міг повірить всі свої турботи?
Мій батько був Поліб, Корінфу князь,
А мати Меропе, дорянка. Був я
Найпершим в місті тім горожанином,
Аж поки трапилась мені пригода
Чудненька, певно, та не варта тої
Тривоги, що з-за неї я підняв.
При учті раз один товариш п'яний
Блюзнув мені, що я не батьків син.
Сим приголомшений, я ледве міг
Вдержатись того дня. На другий день
Іду до батька й матері й питаю,
Вони розгнівались на того дуже,
Що се сказав, за ту його зневагу,
Я втішивсь тим, та не переставала
Мене й ота зневага гризти – так
Глибоко, бач, мені засіла в душу.
Потай вітця і неньки вибравсь я
В Піфону. Та не вдовоїв мя Феб

Ні словом відповіді в тому ділі,
Задля котрого я прийшов. Та інше
Страшне, бездонне горе заповів
Мені: в подружжі з матір'ю, мовляв,
Я маю сплодити нещасні діти
Всім людям на огиду, маю статись
Убійцею того, що виплодив
Мене – вітця. Почувши се, тікав я
Геть від Корінфської землі, лиш з зір
Слідив, в котрій вона є стороні, –
Тікав, щоб справді ся віщба огидна
Зо мною не сповнилась. В тій мандрівці
Прийшов я на те місце, де, як кажеш,
Погиб володар сього краю. Жінко,
Скажу тобі всю правду. Ледве я,
Блукаючи, на сей трихресний шлях
Прийшов, аж бач, напроти мене їдуть
Викличний і такий, як кажеш, муж
На возі вдвокінь. Тут візник мене
І сам старий взялися силоміць
Спихать з дороги. Отоді в гніві

Я вдарив візника, що пхав мене.
Побачив се старий і виглядів
Момент, коли проз віз я проходив,
Та й вдарив пужалном мене по тім'ю.
Та потерпів за се не так! В тій хвилі
Так булавою з моїх рук дістав,
Що стрімголов із воза впав на землю.
І всіх, що з ним були, побив я. Ну,
Сли сей старий був хоч би лиш якийсь
Свояк Лайоса, то чи ж в на світі
Нещасливіший, більш проклятий богом,
Як я? Таж ні сусід, ні жаден в місті
Мене не сміє в дім прийнять, ні навіть
Словами привітать, противно, мусить
Геть гнать мене! І не хто інший, тільки
Я сам на себе кинув те прокляття.
До жінки вмершого я доторкаюсь
Руками тими, що його ж убили!
Чи ж не злочинець я? Чи ж не огидник?
Тікати мушу, а тікаючи,
Не смію бачити рідні, ані вступити

На рідну землю, бо як ні, то мушу
За жінку матір взять, а вбити батька,
Поліба, що мя зродив, виплекав.
Чи ж не на те виходить, що якийсь
Злий дух на мене навернув се горе?
Бодай ніколи, о боги святії,
Я сього дня не бачив, щоб безслідно
З-поміж людей пропав, ніж маю бачити,
Як отаке страшне гнете мя лихо!

Хор

І нам, о пане, се страшне. Та доки
Він не прийде і ти всю річ не визнаєш,
Не трать надії!

Едіп

Так, ще тільки й є
Надії в мене, що чекать на того
Слугу, що в полі.

Йокаста

Чим же може він
Тебе потішить, як прийде?

Едіп

Ось чим:

Коли те саме скаже він про мене,

Що й ти, то я мину ще, чень, біди.

Йокаста

А що ж такого я тобі сказала?

Едіп

Ти говорила, що він доніс вам, мов то

Розбійники Лайоса вбили. Скоро

Пастух сей і тепер стояти буде

При тім числі, значить, тоді не я

Убив сього; бо ж що кількох людей,

То не один. Та скоро скаже, що

Один се був, тоді вже певна річ,

Що злочин сей тяжкий спада на мене.

Йокаста

Та ні! Будь певний, що він так сказав

І не візьме назад свого слова.

Весь город чув се, не лиш я сама.

Та хоч би й відступив тепер де в чім

Від своїх давніх слів, то в жоден спосіб

Се ще не доказ, пане мій, що ти

Лайоса вбив. Бо ж Феб йому пророчив,
Що мусить згинуть з рук мого сина.
А прецінь, сей нещасний теж його
Не вбив, бо сам іще давніше згинув.
Отим-то відтепер задля віщби
Я й оком не зморгну ні в сей ні в той бік.

Едіп

І добре маєш. Та пошли когось
В поля по тої о пастуха, і не забудь!

Йокаста

Пошлю живенько. Та ходім додому!
Все-все зроблю, що лиш тобі приємне.

Обоє відходять.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ДЕСЯТА

Хор

(сам)

Дай мені, доле,
Завше побожність
В ділах усіх і словах!
Дай мені боязнь
Перед предвічними

Тими законами,
Що є небесної
Правди й ефіру дітьми,
Їх же не смертні
Сплодили люди,
Але їх батько – Олімп.
Їх же ніколи
Світ не забуде,
Не постаріються,
Бо всемогучий
Бог в них живе.
Гордощі родять тирана.
Гордощі, глупством надуті,
Пхають до діл неподобних,
До безхосенних же діл.
Та на найвищу високість
Вибравшись, падають раптом
В темну безодню стрімглав,
Де вже нема під ногами
Грунту твердого. Благаю
Бога, щоб городу в боях

Щастя усе подавав;
Та не відступлю ніколи
З-під опікунської власті
Вірних, могучих богів.
Та хто, гордуючи
Словом чи вчинками,
Лихо кує,
Хто не жахається
Правди предвічної.
Хто святих образів
Щиро не чтить,
Той най допадеться
За невгамовану
Дику буту свою
Злої біди!
А хто неправедно
Зиску шукає,
Злочин поганий
Кого не лякає,
Хто у засліпленні
Святе зневажає –

Як же би міг такий
Запам'яталий
Від божого гніву
Стріл утекти?
А сли такому
Честь буде й слава,
Пощо ж побожні нам
Танці водить?
Більше не піду на прощу
Там, де святий пуп землі,
Ані до Абського храму.
Ні до Олімпії грищ,
Сли на безбожних не впаде
Ганьба прилюдна, страшна.
Ти ж, всемогутий
Зевсе-володарю,
Сли справедливо
Світ тебе чтить,
Ти мусиш бачити,
Як зневажають,
Топчуть ногами

Феба віщбу!

Вже погасає

Блиск Аполлона –

Почесть для святощів

Геть пропаде!

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Хор, Иокаста, потім посланець.

Йокаста

(з вінками і кадилом входить)

Ви, старші в сьому краї, думка в мене

З вінцями сими у руках, з кадилом,

З молитвою піти у храм богів.

Бо страх збентежений є дух Едіпа

Всіляким болем. Вже не мірить він

Нове старим, як слід розумному,

А всяку вість хапає найстрашнішу.

Не можучи ніяк його потішить,

До тебе, о Лікійський Аполлоне,

Найближчий нам, з молитвою приходжу

І з дарами отсими.

(Складає вінці й кадило на вівтарі.)

О, подай

Нам вихід з цього горя! Всі тепер ми

В тривозі, бачачи його, що є

Керманич наш, прибитого страхом.

Посланець

(входить)

Чи не дізнався б я від вас, панове,

Де тут живе Едіп, цар сього краю?

Ще краще ж, сли хто зна, скажіть, де сам він?

Хор

Се дім його, а сам він дома, друже,

А жінка ся – його потомків мати.

Посланець

Дай бог щасливо їй серед щасливих жить.

Благословенній владаря дружині!

Йокаста

Щасти бог і тобі, чужинче! Варт ти

Сього за свій привіт. Та ну, скажи,

Чого бажаєш? Що звістить приходиш?

Посланець

Приношу добру вість для дому твого,

О пані, і для мужа твого.

Йокаста

Що се

За вість? І хто послав тебе сюди?

Посланець

З Корінфа. Вість, котру скажу, мабуть, .

Утішить тя та й враз і засмутить.

Йокаста

Се що за вість, що може мать таку

Подвійну силу?

Посланець

У Істмійським краї

Весь люд бажає вибрати мужа твого

Царем, – таке там говорили всі.

Йокаста

Се ж як? Хіба Поліб старенький там

Вже не царює?

Посланець

Ні вже! Смерть його

Звела в могилу.

Йокаста

Що ти мовиш? Вмер

Поліб?

Посланець

Нехай і сам я вмеру, коли

Неправду кажу!

Йокаста

Дівчино, біжи

У дім і швидко пану се скажи!

О, божі віщування, де ви ділись?

Від сього мужа скільки літ Едіп

Тікав, боявсь, щоби його не вбив!

А отсе ж він погиб своєю смертю.

Не від його руки!

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ДВАНADЦЯТА

Ті самі, Едіп входить.

Едіп

Йокасто, жінка любая моя,

Чого мене ти викликала з дому?

Йокаста

Послухай сього мужа й доконайся
Достотне, скільки стоять ті славетні
Віщування богів!

Едіп

Се що за муж
І що за вість приніс?

Йокаста

З Корінфа він.
Поліб, твій батько, – каже він, – уже
Не є в живих, а вмер.

Едіп

Що говориш, друже?
Сам своїм словом се скажи мені!

Посланець

Сли перший маю се сказати достотне,
То знай, що справді вже Поліб – небіжчик.

Едіп

Чи вбитий підступом, чи вмер з хвороби?

Посланець

І невелика болість переможе
Старече тіло.

Едіп

Так, значить, умер

Від слабості покійний?

Посланець

Довгий вік

Прожив, пора було йому в могилу.

Едіп

Гай-гай! І хто ж тепер, о жінко, буде

Зважать на віщий той огонь в Піфоні

Чи то на птиць, що перхають угору?

Мені ворожили вони, що маю

Вбить батька рідного, а він умер

І ліг в могилу сам, хоч я при тім

Меча й не доторкнувсь! Хіба що вмер

За мною з туги він – в такім лиш разі

Умер він через мене. Так ото

Старий Поліб узяв ті віщування

З собою в Ад! Пусті слова, та й годі!

Йокаста

Чи ж я давно тобі се не казала?

Едіп

Казала, та я був страхом прибитий.

Йокаста

Так викинь все тепер з ума!

Едіп

Ні, ще боюсь я з матір'ю подружжя.

Йокаста

Чого боятись має чоловік,

Котрим кермує доля, а котрому

Не суджено будуще ясно бачить?

Найліпше жить попросту, як хто може.

Подружжя з матір'ю ти не лякайся!

Чи- раз, буває, сниться чоловіку,

Що з матір'ю своєю пристає?

Та хто про се не дбає, той найлегше

Життя се зносить.

Едіп

Все се гарно ти

Сказала, якби мати не жила.

Та поки ся живе, хоч гарно мовиш,

Я мушу все-таки боятись.

Йокаста

Гріб

Вітця чи ж не додав тобі потіхи?

Едіп

Ще й як! Та все ж живої я боюсь.

Посланець

Якої се ти жінки так боїшся?

Едіп

Меропи, старче, вдови по Полібі.

Посланець

Та чим вона така страшна для вас?

Едіп

Від бога, друже, нам віщба грізна.

Посланець

Чи тайна се? Чи можу я почути?

Едіп

І овшім. Віщував колись-то Феб

Мені, що мушу власну матір взяти

За жінку й власними руками кров

Пролить батьківську. Задля того я

Давно Корінф покинув; правда, тут

Найшов я щастя, та проте нема

Ніщо солодшого, як батька й неньку
У вічі бачить.

Посланець

Та невже сього
Лякаючись, Корінф покинув ти?

Едіп

Я ж батьковбійцею мав бути, старче!

Посланець

Від сього страху, пане, чей, же я,
По щирості прийшовши, увільнив тя?

Едіп

За се й приймеш від мене гідну вдяку.

Посланець

Я ж іменно для того і прийшов,
Щоб зазнавать добра від тебе, як
Домів повернеш.

Едіп

Ні, домів ніколи
Не верну я.

Посланець

Мій сину, ти, мабуть,

Не знаєш сам докладно, що ділаєш.

Едіп

Чому, о старче? Виясни се, пробі!

Посланець

Сли задля родичів вертать не хочеш
Домів.

Едіп

Я ж мушу все лякатись, щоб
Не справдилося слово Аполлона.

Посланець

Щоб з родичами ти не прогрішився?

Едіп

Це іменно ляка мене, дідусю.

Посланець

А знаєш? Ти перед нічим тремтиш.

Едіп

Як се? Хіба ж я не їх рідний син?

Посланець

Ото! Поліб тобі зовсім не рідний.

Едіп

Що говориш? Так Поліб не був мій батько?

Посланець

Не більш, як перший-ліпший з нас, так само.

Едіп

Хіба ж те саме – батько й перший-ліпший?

Посланець

Не він твій батько був, ні я, ні ті.

Едіп

А чом же сином звав мене Поліб?

Посланець

Знай, в дарі з моїх рук прийняв тебе.

Едіп

Чом так любив він дар із рук чужих?

Посланець

Бездітний здавна, покохав чужее.

Едіп

А ти ж купив мене, чи десь найшов?

Посланець

Найшов в ярах лісистих Кіферону.

Едіп

Чого по тих ярах блукався ти?

Посланець

В тих горах череду тоді я пас.

Едіп

Значить, ти наймит був, пастух у горах?

Посланець

Еге, дитя, й тебе тоді я спас.

Едіп

Здоровим ти найшов мене чи хорим?

Посланець

Сустави твоїх ніг є свідки тому.

Едіп

Ой-ой! Що згадуєш про давню більість?

Посланець

Пробиті кінці ніг я розв'язав тобі.

Едіп

Тих ран поганий знак і досі маю.

Посланець

Від них пішло й ім'я твоє, що носиш.

Едіп

Чи батько се вчинив мені, чи мати?

Скажи, на бога!

Посланець

Я сього не знаю.

Той ліпше зна, хто дав мені тебе.

Едіп

Значить, від другого мене дістав ти,

Не сам найшов?

Посланець

Так, інший дав мені

Тебе пастух.

Едіп

Що за один? Чи можеш

Вказать його докладно?

Посланець

Чом же ні?

Його Лайоса ми слугою звали.

Едіп

Лайоса, що колись тут царював?

Посланець

Еге ж! В царя він був чередником.

Едіп

Чи він живе ще? Рад його я бачить.

Посланець

(до хору)

Се ви, тутешні, ліпше знать повинні.

Едіп

Чи знає хто з-між вас, ось тут присутніх,

Чередника, що спомина сей муж?

Чи бачив хто його чи то в полях,

Чи тут? Скажіть! Се вяснить тра конче.

Хор

Здаєсь, що се той сам пастух із поля,

Котрого вже вперед хотіє ти бачить.

Та се найліпш тобі Йокаста скаже.

Едіп

Що, жінко? Чи пастух той, за котрим

Недавно ми послали, буде справді

Той сам, котрого згадує сей старець?

Йокаста

(страшно збентежена)

Про що він згадує? Покинь се діло!

В словах його не рийсь думками даром.

Едіп

Не буде сього, щоб, на слід такий

Напавши, я не вияснив свій рід.

Йокаста

Під милий бог благаю тя, коли

Своє життя кохаєш ти, покинь се!

Най вистарчить саме моє страждання.

Едіп

Не бійсь! Хоч би й до третього коліна

Потрійним я рабом явивсь, для тебе

Не буде з того ганьби.

Йокаста

Ні-ні-ні!

Послухай мя, благаю! Не дошукуйсь!

Едіп

Ні, не послухаю, аж поки все те

Докладно не зглиблю.

Йокаста

Я щиро раджу,

В найліпшій намірі для тебе.

Едіп

Годі!

Лиш мучать мя оті найліпші ради.

Йокаста

Нещасний! Щоб ніколи ти не взнав,

Хто ти такий!

Едіп

Біжіть хто-небудь зараз

І приведіть мені чередника!

А ся хай тішитися вельможним родом.

Йокаста

Нещасний! Горе, горенько тобі!

Лиш се одно тобі сказать ще маю,

А більш від мене й слова вже не вчуєш.

Поспішно відходить у палату.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ТРИНАДЦЯТА

Хор, Едіп, посланець.

Хор

Се чом, Едіпе, пані так поспішно,

Мов диким страхом бита, геть пішла?

Боюсь, щоб з тої мовчанки її

Не виринуло горе.

Едіп

Най що хоче,
Те й вирина! А я пізнати бажаю
Свій рід, хоч будь і низький він! Вона ж,
От як то жінка, високо літає,
Встидаєсь низького мого роду.
Та я себе вважаю сином Щастя,
Того, що подає добро, й отим-то
Я встиду не боюсь. Його за матір
Вважаю я, а місяці, мов рідні,
Мене плекали змалку аж до зросту.
І ось який я виріс! І ніколи
Не буду іншим, щоб не мав добратись
До свого роду!
Едіп і посланець усуваються вглиб сцени.

Хор

Сли є у мене віщеє чуття
І ясний ум, то чи ж не буду завтра
При повні місячній танками й співом
Тебе, о Кіфероне, величати?
Тебе, Олімпові найближчий, батьку,
Кормильче і пістуне щирий мого

Царя Едіпа? О ласкавий Фебе,
Благослови мене на замір сей!
Та котра ж з дівчат безсмертних,
О дитя, тебе вродила?
Чи гірський мандрівник Пан
Обіймив її любовно?
Чи була вона подруга
Феба, що гостює радо
В полонинах всіх гірських?
Чи Кіллени владник Гермес,
Або Бакхос, бог веселий,
Що по гір вершках гуляє,
Виплодив тебе з одною
З яснооких німф, з котрими
Часто любить жартувать?

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ЧОТИРНАДЦЯТА

Хор, Едіп, посланець, пастух (наближається в супроводі двох слуг).

Едіп

(до хору)

Коли, дядьки, і я судити можу,
Хоч з ним ніколи не зносивсь, то, бачу,
Се йде пастух той, що за ним давно
Шукаємо. Його глибока старість
Якраз під пару сьому мужу осьде.
А надто тих, що тут його ведуть,
Я пізнаю як своїх слуг. Та ви
Мені се швидко можете ствердити,
Бо пастуха сього давніш видали.

Хор

Авжеж, се він! Пізнаємо! Він був
Пастух Лайоса й вірник над усіми.

Пастух входить.

Едіп

Тебе насамперед, корінфський гостю,
Питаю, чи про сього ти казав.

Посланець

Сей сам, котрого бачиш!

Едіп

(до пастуха)

Гей,старий!

Гляди сюди! Відповідай мені

На все, про що питатиму! Ти був

Слуга Лайоса?

Пастух

Адже ж був! Не купний.

А таки свого хову.

Едіп

Що за діло

Робив ти? Як жив?

Пастух

Я пастушив, пане!

Пастушив мало що не весь свій вік.

Едіп

А по яких пасовиськах найбільше

Ти пас?

Пастух

Та так, по Кіферону пас

Та й там поблизько.

Едіп

Ну, то, певно, знаєш

І сього мужа звідтам?

Пастух

Відки, пане?

Якого мужа?

Едіп

Отсього ось тут.

Чи, може, ти деінде з ним стрічався?

Пастух

Не пригадаю наборзі, й не можу

Сказать.

Посланець

Воно й не диво, пане. Дайте,

Я призабуते ясно наведу

Йому на тямку. Адже ж добре знаю,

Що тямиш, друже, як оба ми разом

На Кіферону склонах пасли стада –

Ти два, а я одно – цілі три літа

З весни до осені; на зиму ж я

Своє гнав стадо у свої кошари,

А ти в стайні Лайосові. Ну, що ж?

Чи так було, чи ні, як я говорю?

Пастух

Та правда, правда. Се давно було!

Посланець

Скажи ж тепер, чи тямиш, що ти дав

Мені дитину, щоб, як власну кров,

Я годував її?

Пастух

Агій! Пощо

Ти про сю річ розказуєш?

Посланець

(показує на Едіпа)

Ади,

Небоже! Ось є хлопчик той тодішній.

Пастух

Щоб ти пропав! Щоб занів навіки!

Едіп

Гов, старче! Не клени його! Тебе б

Скоріш карать за річ сю, ніж його.

Пастух

Що ж завинив я, найласкавший пане?

Едіп

Що про дитя се нам сказать не хочеш.

Пастух

То він плете і сам не знає що,

Собі дармого труду завдає.

Едіп

Ей, старче! Ти не хочеш по добру

Сказать, то скажеш плачучи.

Пастух

Ой, пробі!

Не муч мене, старого!

Едіп

Гей, зв'яжіть

Йому взад руки зараз!

Пастух

Горе! Горе!

Та за що? В чім повинен я признатись?

Едіп

Ти дав йому дитину, про котру

Він повідає?

Пастух

Ой, та дав! Бодай би

Я сам був згинув того дня!

Едіп

І згинеш,

Коли не будеш правду всю казати.

Пастух

Ще швидше згину, сли скажу всю правду.

Едіп

Здаєсь, старий, ти щось крутити хочеш!

Пастух

Ні, панцю, ні! Я ж вже сказав, що дав.

Едіп

А відки взяв ти те дитя? Чи се

Твоє було, чи то чуже чие?

Пастух

Та не моє, а я дістав його.

Едіп

Чи від кого з міщан? З якого дому?

Пастух

Ох, пробі! Пане, не розпитуй дальше!

Едіп

Коли даси ще раз про се питатись,

То смерть твоя!

Пастух

Ну, так з Лайоса дому

Дитя се походило.

Едіп

Чи від слуг,

Чи з ним самим була яка рідня?

Пастух

Ой, лишенько! Аж страшно се сказати.

Едіп

Так, як мені се слухать. Та дарма,

Я мушу чути.

Пастух

Та казали, що

Се власнеє його дитя було.

Та чи се так було, про се тобі

Найліпше жінка зможе розказати.

Едіп

Чи се вона дала тобі дитину?

Пастух

Вона, мій пане.

Едіп

Щоб ти що зробив?

Пастух

Щоб стратив де.

Едіп

Се мати так могла?..

Пастух

Віщба її страшна так налякала.

Едіп

Яка?

Пастух

Мовляв, дитя се батька вб'є.

Едіп

Чому ж ти дав його сьому старому?

Пастух

Жаль, паночку, мені зробилось. Думав:

Візьме його в чужину, відки й сам.

А він плекав його на люте горе!

Бо сли се ти є, про котрого сей

Говорить, то страшна твоя судьба!

Едіп

Ой-ой! Ой-ой! Тепер все ясно стало!

О світло боже, се остатній раз

Тебе я бачу! На сукір судьбі

Родився я не так, як слід, женивсь

Не з тим, з ким слід, і вбив, кого не слід!

*Відходить у палату. Посланець і пастух також
мовчки виходять.*

«ЦАР ЕДІП» ЯВА П'ЯТНАДЦЯТА

Хор

Горе вам, горе, людські покоління!

Поки живі, ви мов тінь та марна.

Бо чи ж була кому більшеє щастя,

Як коли сам себе чує щасливим

І з тим чуттям умира?

Бачачи долю твою,

Бачачи горе твоє,

Бідний Едіпе, твоє,

Не назову вже щасливим нікого.

Ти ж, мов стрілець той, що в ціль попадає,

Щастя найвище підбоєм здобув.

Боже, ти вбив сю кігтясту почвару,

Тую загадчицю, й краю цілому
Муром від згуби ти став.
От через теє царем
Всі ми назвали тебе,
Всі шанували тебе
Щиро, як владника Фівів могучих.
Нині ж – кого ж у страшнішеє горе,
В тяжчу долю зіпхнула судьба?
Горе, Едіпе, ти голово славна,
Як же ж на груді, к котрій ще дитятем тулився,
Як же, нещасний, ти міг
Зганьблене ложе вітця
Мовчки так довго ділити?
Час всевидючий відкрив мимоволі
Недружнє подружжя, всім людям гидке,
Виявив – матері з сином.
Горе, Лайоса дитино!
Щоб я ніколи тебе,
Щоб я ніколи не бачив!
Криком несвітським із уст
Ллється у мене ридання.

Ах, та по правді сказати, з-за тебе
Я відітхнув від тяжкої тривоги,
Міг супокійно заснути!

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ШІСТНАДЦЯТА

Хор. Слуга.

Слуга

О старці, в сьому краї все найбільше
Шановні! Сли для Лабдакідів дому
Ще в серцях ваших давня є любов, –
Що вам тепер почути доведеться!
Що бачити! Яке оплакати горе!
Здаєсь, ні Істер би не змив, ні Фасіс
Не обілив того, що дах отсей
Вкрива й на світло зараз виявить,
Тих добровільних, не невольних мук.
А самохітний біль з усяких болів
Найгірш болить.

Хор

Вже й те, що досі знаєм,
Таке страшне, що тяжчого, мабуть,

І бути не може. Що ж ти ще до того
Додати можеш?

Слуга

Лиш маленьке слово,
Що швидко скажеш і затишиш живо:
Йокасти божеська краса померла!

Хор

Нещасна жінка! Від чого ж умерла?

Слуга

Сама від себе. Що найбільш болюче
Було в тім ділі, се ніхто не може
Відчути, хто при тім не був. Та скільки
Ще в мене пам'яті лишилось, я
Вам розкажу про горе тих нещасних.
Як лиш ввійшла вона, до дна душі
Збентежена, у сіни, обома
Руками рвучи на собі волосся,
Так зараз кинулась в супружу спальню.
Як лиш ввійшла, знутри замкнула двері
І кликати почала Лайоса, мужа
Давно покійного, і споминати

Колишній плід, що смерть йому завдав,
А з нею, матір'ю, в огиднім зв'язку
Дітей нещасних сплотив. Проклинала
Те ложе, на котрім собі на горе
Від мужа – мужа, від дітей – дітей
Породила. Який по тих риданнях
Її кінець був, я й не знаю вже.
Бо се Едіп, ридаючи, надбіг;
І годі вже було нам додивлятись
До неї, бідної, бо лиш на нього
Гляділи ми, як бігав сам не свій.
«Меча, меча подайте!» – біжучи,
Кричав до нас, і «Де є жінка? Ні,
Не жінка, де є мати, що його
Й дітей його в однім носила лоні!»
Скаженому, знать, з демонів котрийсь
Вказав дорогу, бо ніхто з людей,
Що там стояли, й не поворухнувся.
Ревучи дико, мов хтось вів його,
Він до дверей припав подвійних, вирвав
З завіси довбані замки й ввірвавсь

До спальні. Тут узділи ми царицю
В повітрі звислу на міцному шнурі.
Побачивши її, нещасний цар
Завив страшенно й зашморг відв'язав.
Коли ж ся бідна на землі лежала,
Страх вимовить, що сталося тоді!
З її одежі золоті шпильки,
Що їй прикрасою були, він вирвав,
Підніс і пхнув собі в обидві оці,
Ще й кричачи: «Коли не бачили,
Ким я їй був, як з нею я грішив,
Так бачте ж в пітьмі те, чого не слід
Було вам бачить, а кого б вам треба,
Того повік не пізнавайте більш!»
Так кленучи не раз, а кілька раз
Шпигав, піднявши вверх повіки. Кров
З зіниць лице його зачервонила;
Не краплями кривавая роса,
А мов той чорний дощ, лилась струями.
Отак на двох, не на одного впало
Нещастя, горем вкриті муж і жінка.

Колись було тут щастя, справжнє щастя,
Та нині горе, ганьба, смерть, ридання,
Які лиш є де лиха, всі тут є.

Хор

Чи ж хоч тепер нещасний сей найшов
Якую пільгу своєму горю?

Слуга

Ні!

Кричить, щоб відчинити двері, щоб
Усі кадмейці в ньому оглядали
Убійцю батька, матері – та ні!
Таке страшне говорить він, що я
Не смію й вимовить! Жадає, щоб
Його прогнати з краю, щоб в тім домі
Не був він довше, так як сам заляв.
Та помочи, провідника йому
Потрібно, бо над людську силу йде
Його страждання. Та ось, бач, і сам!
Отсе відчинюють дверей верії.
Побачиш швидко вид, що може сльози
І ворогові витиснуть лихому.

Едіна виводять з палати.

«ЦАР ЕДІП» ЯВА СІМНАДЦЯТА

Ті самі й Едіп.

Хор

Страшенна поява людського страждання!

Страшніша всього, що я досі видав.

Яке ж тебе, бідний, найшло божевілля?

Чи демон якийсь, між найдужчими дужчий,

Наскочив на тебе прокляттям всіх бід?

О горе, нещасний, о горе тобі!

Глядіти на тебе не смію.

А стільки б бажалось тебе розпитати,

Тобі розповісти, потішить тебе,

Та жах мою душу проймає.

Едіп

Ой-ой! Ой-ой! Моє горенько!

Куди ж мені йти нещасному?

Ох-ох! Куди ж ви, стогнання мої,

Із уст моїх вилітаєте?

О доле, доленько моя,

Куди ж мене ти гониш?

Хор

В нечувані й невидані страхіття.

Едіп

Темно довкола!

Пітьма безмірная,

Непоборимая,

Невилічима,

Щільна, несказанна

Світ залягла.

Горенько, горе!

Як же то серце рве

Пітьма та чорная!

Та сто раз дужче ще

Спомин гріхів страшних

Душу в'ялить.

Хор

Не диво, що в такім безмірнім горі

Подвійно мучиш сам себе й терпиш.

Едіп

Друже мій любий!

Ти садиноким ще
Є мені захистом!
Ти для сліпого ще
Поміч і радощі!
Горе мені!
Бачу тя добре,
Хоч мене тьма гнітить,
Та не схова тебе!
Голос приязний твій
Ловить душа.

Хор

Страшне вчинив ти! І як міг ти так
Свій зір знівечить? Що за демон так
Тебе опутав?

Едіп

Аполлон, брати!
Се Аполлон вчинив! Отсе страшне
Завдав мені, безмірнеє страждання.
Та ніхто власноручно не вдарив мене,
Тільки сам я, нещасний!
Бо чи слід було бачить ще довше мені

Те, що серця мого

Вже потішить не може ніколи?

Хор

Правда, правда! Добре говориш.

Едіп

Бо і що ж я вже можу побачити таке,

Чи то серцем почути, чи сказати,

Що могло би мене ще потішити, брати?

Проженіть, проженіть якнайшвидше

З цього міста мене, мої любі!

Проженіть ту згубу загальну,

Проженіть те прокляття важке,

Ту потвору, що з всіх, які є в світі люди,

Ненависна найбільше богам!

Хор

О нещасний! Чуття твоє рівне

Твому горю! Бодай би я був

Не дождав тебе бачити ніколи!

Едіп

А бодай же пропав той, що в горах колись

Розв'язав мої ноги пробиті!

Що від згуби мене врятував, згодував!

Проклинаю його я за теє.

Сли б тоді був я вмер, то не був би тепер

Я для себе й для всіх найлюбіших моїх

Отаким дивовижним прокляттям.

Хор

І моє таке ж бажання.

Едіп

О, тоді я не був би убійник вітця,

Не взирались би люди на мене,

Як на того, що матері рідній був муж.

А тепер я, як нелюд з нелюдського кодла,

Що в подружжі огидному жив,

Безталанний, із тою, з котрої родився!

О, коли б іще горе лютіше було

Від сього, що мене підтяло,

То й воно б на Едіпа ще впало.

Хор

Не знаю, що було б для тебе ліпше,

Та, бачиться, найліпше б ти зовсім

І не родивсь на світ, ніж жив сліпцем.

Едіп

О, не кажи: зле сталося те, що сталося!

І не навчай мене й не радь нічого!

Якими б я очима був колись,

Зійшовши в ад, глядів на батька мого

Чи на нещасну матір – сам не знаю.

Таж те, що я їм обоім вчинив,

Гірш того, за що вішають. Та, може,

Ще любий вид дітей би був мене

Порадував, як бігають, ростуть?..

О ні! Не моїм вже очам ся втіх!

Ні міста сього, ані стін не смів

Я бачить, ні богів ікон свячених.

Я ж сам, нещасний, хоч у Фівах сих

З найліпшого походжу покоління,

Я сам обдер себе з тих всіх утіх,

Бо сам казав прогнать з-поміж людей

Того, кого бог виявить нечистим

І пагубним для всього роду. Що ж?

Відкривши, що на мене на самого

Спада ся ганьба, чи ж я міг усім

Глядіти просто в очі? Ні, ніколи!
Я б рад ще й слуху джерело в ушах
Собі заткати, щоб зовсім від світу
Відгородить своє нещасне тіло.
Щоб я не бачив і не чув нічого,
Щоб так, відтятий від всього на світі,
В нетямі я впивався власним горем,
О Кіфероне, пощо ти прийняв
Мене, і чом, прийнявши, гнеть не вбив,
Щоб світ не знав ніколи, чий я син?
Полібе! Ох, Корінфе, ти, котрий я
Вважав ще днесь своєю вітчиною,
Чом виховали ви мене вродливим,
Та з зародом страшного зла у крові!
Тепер я злим вказавсь і плодом зла.
О ви, три шляхи, ти, долино скрита,
Ти, яре лісовий на перехресті,
Ви, що пили нещасну кров вітця,
Пролиту з моїх рук, чи тямите.
Що я при вас зробив? А що вчинив
Потім, сюди прибувши! Шлюбє-шлюбє!

Мене ти сплотив і свій плід оп'ять
Заставив плодить – і явив на світ
Батьків, братів, синів з одної крові,
Дівчат, жінок і матерів, що тільки
Найогиднішого бува на світі.
Та ні, не слід і вимовлять того,
Що бачить стидно. Богом вас благаю,
Сховайте якнайшвидше де мене
За містом, або вбийте, або вкиньте
В безодню моря, де б ніхто ніколи
Мене не бачив. Гей, невже ж ніхто з вас
Мене, нещасного, й торкнуть не сміє?
Послухайте! Не бійтесь! Мого горя
Ніхто, крім мене, ізносить не буде.

Хор

В сам час Креон для твого бажання
Отсе надходить, щоб тобі порадить
І допомгти, бо ж він один лишився
Замісто тебе сторож сього краю.

Едіп

Ох, як же маю говорити з ним?

Як маю ждати щирості від нього?

Вже ж бачу: тяжко скривдив я його!

«ЦАР ЕДІП» ЯВА ВІСІМНАДЦЯТА

Ті самі і Креон.

Креон

Не насміхатись з тебе йду, Едіпе,

Ні мститись за недавню зневагу.

(До слуг.)

А ви, сли вам людських очей не стидно.

То хоч жахайтесь всекормлящого

Огню святого сонця, щоб таку огиду

Показувать так явно, що її

Зжахнесь земля, і сонце, й дощ святий.

Живенько заведіть його додому!

Бо лиш рідні годиться рідних горе

Глядіти і вислухувать у скрусі.

Едіп

О, пробі! Ти прогнав мою тривогу,

Так щиро дбаючи про мене, злюку!

Вчини ж мені одно ще – не для себе,

А для тебе самого я благаю.

Кreon

Якої ж ласки просиш так умильно?

Едіп

Найшвидше викинь геть мене із краю

Там, де б я й голосу не чув людського.

Кreon

Се б я вчинив, будь певний, та вперед

Спитати треба в бога, що нам діять?

Едіп

Таж божий суд вже звісний нам і ясний:

Поганий батьковбійця мусить згинуть.

Кreon

Так сказано було, та як тепер

Річ стала, ліпше нам ще раз спитати.

Едіп

Ще раз о мні, пропащім, вам питати?

Кreon

Вже ти тепер на божу волю здайся!

Едіп

Ще об однім прошу й напоминаю:

Сю, що там в домі, поховай, як знаєш!

Для власної рідні вчини, що слід.

Та щоб мені дозволив в собі жить

Сей рідний город, я сього й жадать

Не можу. В горах жить мене покиньте,

В тім Кіфероні моїм, що отець

І мати призначили ще живому

На певний гріб. Отам нехай я згину,

Де погубить мене вони хотіли!

Та се я знаю: слабість, ні припадок

Мене не доконає, смерть мене лишила

Найтяжчому стражданню на поталу.

Та вже яка там буде наша доля,

Нехай і буде! Та ось діти... Ну,

Про хлопців ти, Креоне, не турбуйся!

Вони мужчини. Де їх кине доля,

Зуміють раду дать собі в житті.

Та ті нещасні, біднії дівчата

Мої! Ніколи батько до стола

Без них не сів, і що я їв, те саме

й вони все їли... Дбай о них, Креоне!

Ох, рад би я ще їх обнять руками,
Оплакати їх долю нещасливу!
Ох, приведи їх, пане мій шановний!
Креон відходить у палату.

Коли руками їх діткнуся, ще раз

Почую, що вони мої, мені

Здаватись буде, що їх бачу в вічі!

*Слухає мовчки. Креон з дочками Едіповими,
Антигоною й Ісменою, виходить із палати.*

Та що се? Боже мій! Невже ж я чую,

Як плачуть ті голубочки мої!

Невже ж Креон мав милість наді мною,

Прислав мені мої наймильші діти?

Чи правда се?

Креон

А так. Се я зробив,

Пізнавши се палке твоє бажання.

Едіп

Бог запласть же тобі за сей твій труд!

І най боги тобі шлють ліпше щастя,

Аніж мені! Гей, дітоньки! Де ви?

Ходіть сюди! Ось тут! Най вас діткнуся

Отсими братніми руками, що,

Як бачите, у вашого вітця

Згасили ясні донедавна очі!

Отець ваш, діти, сам не бачачи

й не домірковуючись того, сплотив

Вас з тою, від котрої й сам родився!

Я гірко плачу – бачить вас не можу! –

Коли подумаю, яке гірке

Життя прийдеться вам вести віднині

Поміж людьми! Не буде товариства

У городі, ні празника, ні збору,

З котрого б ви додому не вертали,

Сльозами миючись замість утіхи.

А як прийде пора вам вийти заміж,

То хто ж поважиться, мої голубки,

Взять вас, а з вами взять усю ту ганьбу,

Що к вашим родичам і к вам прилипла?

Бо чи ж хибне тут хоч одна огида?

«Ваш батько батька вбив і мужем був

Своїї мами, що його родила,

І сплотив вас з тієї, від котрої
І сам на світ прийшов». Отак-то будуть
Злословить вам! То й хто ж вас так візьме?
Ні, не візьме ніхто, мої сирітки!
Зів'янете самотньо, без утіхи
І без подружжя! Сину Менекенку!
Ти їм тепер один лишився батьком,
Бо ми, що сплодили їх, ми обоє
Погибли! Так не дай їм хліба жебрать,
Не дай блукать без мужа! Бо й вони ж
Твоя рідня! Не дай їм побиватись
Таким же горем, як і я! Май милість
Над ними! Бач, вони ще молоденькі,
Безпомічні, сли ти їм не допоможеш,
Дай руку, благородний мужу, що
Мені се прирікаєш! Вам, о діти,
Я не одну би дав іще науку,
Якби її могли ви розуміти.
Та я одного лиш бажаю вам:
Най легше вам живесь, най ласкавіша
Вам доля йде, як вашому вітцю!

Кreon

Годі плакати, Едіпе!

Час уже додому йти.

Едіп

Хоч не рад іти, та мушу.

Кreon

Все є добре в слухний час.

Едіп

Знаєш, я чого бажаю?

Кreon

Ну, скажи, то буду знать.

Едіп

Вишли геть мене із краю!

Кreon

Як бог скаже, я зроблю.

Едіп

Я ж богам над всіх нелюбий.

Кreon

То тим швидше це й сповнять.

Едіп

Так міркуєш?

Креон

Не говорю

Пусто, що не зміркував.

Едіп

Так ве́ди ж мене відсі́ля!

Креон

Йди ж! Та тут лиши дітей!

Едіп

Ох, не відбирай мені їх!

Креон

Не бажай все здобувать!

Те-бо, що в житті здобув ти,

Не к добру тобі пішло.

Едіп і Креон відходять.

Хор

Гляньте, рідних Фів міщани!

Гляньте, ось вам той Едіп,

Що вгадав загадку славному

Й царську власть за те здобув,

І котрого щастю в місті

Мовчки хто не завидів?

А в яку тепер безодню
Горя лютого він впав!
Отому не слід нікого
За щасливого вважать
На землі, хто дожида ще
Дня остатнього життя,
Поки без біди у вічну
Він пристань не запливе.

«Цар Едіп» Примітки

Пеан – назва бога Аполлона, а також назва пісні на його честь. Прим. І. Ф.

Кадмос – основатель Фів; дім Кадма – Фіви. Прим. І. Ф.

Сфінкс – дивовижна казочна потвора з головою жінки, тілом пса, крильми, кігтями льва, хвостом дракона і людським голосом. Вона появилася була на горі коло Фів і кожному прохожому задавала загадку; хто не відгадав, того вона вбивала. Аж Едіп відгадав її загадку; тоді Сфінкс кинулася в море, а Едіп унаслідив царський престол у Фівах і руку цариці Іокасти. Прим. І. Ф.

Лайос (Лай Лабдакенко – сучасна форма – Лаїй, син Лабдака) – справжній батько Едіпа, цар фіванський.

Що з позолочених хором Піфона... – Скарби багатьох грецьких міст-держав зберігалися при храмі Аполлона в Дельфах.

Фама – дорійська форма загальногрецького «Феме» (Чутка, Звістка).

На ринку круглому – Статуя Артеміди стояла серед круглого ринку в Фівах. Прим. І. Ф.

Лікійський пастирю... – В оригіналі: «Владарю Лікіє...», що є звертанням до Аполлона Лікія. Грецьке «Люкейос» – один із давніх епітетів Аполлона як бога світла і бога сонця (пор. епітет «Фойбос»). Згодом цей епітет Аполлона стали розуміти як «лікійський», тобто з країни Лікії (на південному заході Малої Азії) і як епітет бога-захисника отар від вовків (грецьке «люкос» – вовк). Саме маючи на увазі це останнє значення, перекладач ужив слово «пастирю».

Що син був Лабдака, внук Полідора, Кров Кадма і Агенора старого. – Тут подається генеалогія фіванського царя Лаія: засновник Фів Кадм був сином фінікійського царя Агенора, його сином був Полідор, а внуком – Лабдак, батько Лаія, дід Едіпа.

Давлія, чи Давліда – містечко коло підніжжя Парнасу, поблизу Дельфів.

...Там, де святий пуп землі... – Дельфи в Фокіді вважалися центром землі, що, як рівнина, простягалася до ріки Океану на всі чотири сторони світу. Тому серед інших святинь у дельфійській священній окрузі було поставлено кам'яний монумент «пуп» (грецьке – омфалос).

Абський храм – тобто храм із оракулом Аполлона в місті Аби в Фокіді. В Олімпії був храм із оракулом Зевса. Грищами тут називаються змагання на олімпійських святах, що влаштовувалися першого року кожного чоирьохріччя.

У Істмійськiм краї... – тобто на Корінфському
перешийку, в Корінфській державі.

Фасіс – давня назва річки Ріоні в Закавказзі. Тут ці
річки згадуються як найвіддаленіші від Греції.